

УДК 351

Т. О. Бутирська,

д. держ. упр., доц.,

професор кафедри публічного управління та адміністрування

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу,

м. Івано-Франківськ

ФАКТОРИ І ПАРАМЕТРИ УНІВЕРСАЛЬНОГО ЗАКОНУ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Сформульовано закон розвитку держави в розширеному вигляді, який включає в себе формулювання мети розвитку держави як прагнення досягти ідеального стану держави, а також параметри, що дозволяють судити про ступінь досягнення цього ідеалу, до яких віднесено державні якості, що в сукупності становлять державне благо. Найбільш важлива й фундаментальна частина закону стосується відображення багаторівневої, ієрархічної системи факторів, що впливають на ймовірність досягнення державних якостей і сукупного блага.

Ключові слова: держава, закон розвитку, стан, параметри, державні якості, благо, ієрархічна система факторів.

Постановка проблеми. Впродовж тривалого часу концепція державного управління була прив'язана до концепції глобалізації, і крах концепту глобалізації з неминучістю торкнувся концепту державного управління. Слід зазначити, що в концепті глобалізації державне управління вторинне й похідне, хоча насправді це не зовсім так, а можливо що й зовсім не так, що і показують події, які відбуваються у світовій системі. Системна криза, що незабаром позначилася, актуалізувала дослідницький інтерес до проблематики становлення і розвитку держави. За час розвитку цивілізації робилися різні спроби пояснити феномен розвитку і становлення держави з тих чи інших позицій. До таких можна віднести теорію суспільних формацій, теорію класової боротьби, нормативістську модель тощо. Однак процес становлення суспільства і держави у світі в останнє століття показав нездатність цих теорій і концепцій пояснити й обґрунтувати феномен становлення і розвитку держави, що вимагає заповнення цього серйозного недоліку.

Аналіз останніх публікацій. Однією з найвдаліших спроб пояснити феномен розвитку і становлення держави є теорія держави Платона [1]. Незважаючи на те, що на Платона посилаються більшість філософів наступних поколінь¹, а також те, що багато основних положень, які викладені в його концепціях, є актуальними, справедливими і неминущими до теперішнього часу, і це буде зберігатися довгий час і в майбутньому, слід зазначити, що деякі з висловлених ним положень є максимами та утопією. Це свідчить про те, що концепція держави Платона вимагає переосмислення і модернізації в певних межах.

Після Платона на суспільну природу людини і на примат ідеї держави над усім іншим вказував Арістотель, який у роботі [2] дає опис афінської демократії, одночасно розвиваючи питання теорії держави. Згідно з його вченням про державу, людина не може жити одна, поза суспільством, поза державою. Арістотель репрезентував державу як природне явище, про що наступні покоління філософів нерідко забували, і що завдало непоправної шкоди сучасним теоріям держави.

У Платона і Арістотеля викладені види державних устроїв, такі як тимархія, аристократія, олігархія, демократія, охлократія тощо, однак, незважаючи на усе фундаментальне значення праць Платона і Арістотеля, слід все ж відзначити недостатню систематизацію причин, що пояснюють феномен становлення і розвитку держави.

Також спробою пояснити феномен розвитку і становлення держави є і теорія суспільного договору Ж.-Ж. Руссо, в якій він, за його словами, «спробував закласти основи Держави» [4, с. 322]. При цьому предметом свого дослідження він обрав політичне право – в його теоретичному вигляді, та закони, в їх ідеальному вигляді. Але! Руссо спирався при цьому на моральність і логіку, а не на політику і юриспруденцію. Незважаючи на визнання і справедливність його теорії, тим не менш варто відзначити, що його концепція відображає лише частину явищ і процесів, а також їх причин, що відбуваються в державі.

¹ І не тільки філософів: так, Ж.-Ж. Руссо в «Міркуванні про походження нерівності» наводить цитату Людовика XIV з «Трактату христіанейшої королеви» 1667 року, в якій король Франції спирається на вчення Платона [3, с. 127].

Водночас Г. В. Ф. Гегель називає помилковим уявлення про договірному відношенні між урядом і народом [5, § 544]. Також Гегель критикує Платона в тому, що він, пізнавши разом зі своїми мислячими сучасниками зіпсованість демократії і недостатність навіть самого принципу її, висунув на перший план субстанціальне, але виявився не в силах надати своїй ідеї держави нескінченну форму суб'єктивності, приховану від її духу, а також здатність здійснювати примирення духу в ньому самому [Там само, § 552]. Але при цьому Гегель критикує категорію «природне право», незважаючи на те, що вона прямо виникає з моральної природи держави [Там само, § 502].

У своїй фундаментальній праці «Критика чистого розуму» І. Кант серед іншого говорить про те, що «світ необхідно представляти собі, як виниклий з деякої ідеї» [6, с. 606]. Це твердження справедливе і по відношенню до держави, оскільки вона є невід'ємною частиною світу. Проте в даній праці філософа не конкретизована власне сама ідея, з якої виходить держава, а також те, як її слід розвивати і втілювати в державі.

Разом із тим у даний час у науці про державу здебільшого поширені не стільки філософські, скільки політичні концепції, де держава розглядається як пасивний інструмент, який повинен обслуговувати інтереси груп або класів, або суспільства в цілому. На цьому тлі виділяється робота угорського філософа Е. де Ясаї [7], який розглядає державу дещо в контексті Гегеля, а саме – як активно діючий суб'єкт, що переслідує власні інтереси. Головним інструментом держави при цьому є завоювання підтримки тих чи інших груп шляхом перерозподілу на їх користь багатства, відібраного в інших. Незважаючи на інтерес, який представляє ця робота, в ній не показано, як уникнути небажаних наслідків такого перерозподілу, які можуть бути непередбачуваними.

В роботі ізраїльського філософа М. ван Кревельда [8] держава визначається як абстрактна сутність, яку не можна побачити, почути або відчути. У той же час ця сутність не ідентична ні керуючій еліті держави, ні її громадянським підданам: ні президент, ні громадянин, ні навіть зібрання всіх

громадян, що діють спільно, ніяк не можуть претендувати на те, що вони є державою. З іншого боку, держава включає в себе їх всіх і стоїть над усіма ними. Слід зазначити, проте, що незважаючи на виконану вченим спробу зазирнути у майбутнє держави, Кревельд розглядає сам предмет дослідження в досить вузькому сенсі, а саме – як абстрактну державу-корпорацію Нового часу.

Таким чином, держава володіє власним юридичним обличчям, відмінним від особистостей її вищого керівництва; включає в себе урядовий апарат та сукупність громадян держави, але не збігається ні з тим, ні з іншим. Держава є реальна сутність, проте світ-системна історія державного будівництва показує, що дії держави можуть досягати або не досягати задуманого ефекту, що навіть їхні найближчі прояви абсолютно нічого не гарантують щодо остаточних результатів. У такій ситуації переважаюча в науковому просторі гіпотеза громадянського суспільства, яке мало того, що управляє самою собою, але до того ж і контролює державу, видається дещо нереальною. Також, власне, як і бачиться помилковим поширене уявлення про державу, згідно з яким вона являє собою просто штучний механізм для реєстрації та виконання «суспільного вибору» або «публічних послуг». Все це, безумовно, важливі речі, однак вони не атрибутивні державі, вони не відображають її ідеальний стан і не впливають на досягнення цього стану. В той же час не можна заперечувати, що криза держави може у найближчому майбутньому призвести до радикальної трансформації всієї сучасної світ-системи.

Мета дослідження. Виходячи з вищевикладеного, метою дослідження є сформулювати і обґрунтувати закон розвитку держави в розширеному вигляді, включаючи багаторівневу ієрархічну систему факторів, що впливають на ймовірність досягнення стану держави, наближеного до ідеального.

Виклад основного матеріалу. Під законом у сучасній науці розуміється стан, що виражає загальний хід речей в якій-небудь галузі; висловлювання щодо того, яким чином що-небудь є необхідним або відбувається з необхідністю [9, с. 162].

Поняття розвитку має принципове методологічне значення для оцінки державного будівництва, оцінки ефективності державного управління. З точки зору цілісного сприйняття держави як системи, розвиток держави визначається через сукупність параметрів стану:

$$R_E = R(\text{state } E)$$

$$R_A = R(\text{state } A),$$

а розвиток держави визначається співвідношенням:

$$R_A \Rightarrow R_E, \quad (1)$$

де R_E , R_A – ідеальний і реальний стани держави;

$R(\text{state } E)$ – параметри ідеального стану держави;

$R(\text{state } A)$ – параметри реального стану держави;

індекс E визначає ідеал, до якого треба прагнути;

індекс A визначає реальність, яка не досягла ідеалу;

\Rightarrow – відображає державне будівництво.

При цьому в рамках розробки шляхів майбутнього розвитку держави, цілепокладання майбутніх результатів і формування відповідних стратегій, мова йде про співвіднесення теперішнього і майбутнього моментів часу для планування траєкторії розвитку держави. В рамках вимірювання досягнутого прогресу в розвитку держави порівнюються поточний і минулий моменти часу.

З символічного виразу (1) закону розвитку держави стає очевидним, що об'єктом державного будівництва є стан держави. При цьому саме державне будівництво – це процес досягнення цього стану.

Слід зазначити, що вищенаведений закон розвитку держави характеризується універсальністю, так як він справедливий для будь-якої держави і дозволяє наповнити її конкретним змістом, спираючись на сутнісне розуміння держави та її невід'ємні атрибути з позицій її природної теорії (перший, концептуальний рівень наповнення), а також у рамках застосування до конкретної держави (другий, індивідуальний, рівень наповнення). Природна теорія держави базується на неписаних («природних») законах, які на відміну від законів, встановлених людьми, є

незмінними. До таких неписаних («природних») законів відноситься споконвічне прагнення людства до справедливості, порядку. Індивідуальний рівень наповнення закону розвитку держави передбачає, що в кожній конкретній державі ці неписані закони розкриваються індивідуально, в залежності від безлічі факторів, що мають індивідуальну конфігурацію в кожному конкретному випадку.

З точки зору природної теорії держави, стан держави характеризується певними параметрами, які відображають якість функціонування держави (якість життя в державі), і піддаються кількісному або якісному виміру. Ці параметри мають певну фізичну та психологічну природу і іменуються державними якостями. Саме державні якості є цільовими параметрами перспективного стану держави. Під перспективним станом держави розуміється не фактичний, а проєктований стан, в якому закладені її параметри в майбутньому. Досягнення перспективного стану держави здійснюється шляхом зміни параметрів поточного стану держави. Тим самим перспектива грає роль цільової установки у розвитку держави.

Державні якості визначаються як показники організації в статиці і розвитку в динаміці буття у державі з позицій створення і розподілу державних матеріальних і духовних благ. Таким чином, поняття «благо» виступає як інтегральна характеристика державних якостей [10, книга перша (А), I, 1].

У ХХ ст. було встановлено, що фізичні потреби людей не безмежні і існує певний, цілком реальний рівень благ, необхідний людині для забезпечення її життєдіяльності. Цей рівень благ може бути визначений як якісний мінімум держави.

Зміст блага в ХХ ст. стає все більш конкретним. На початку століття В. С. Соловйов розкриває його як юридичне право на гідне людське існування. Об'єктом цього права є вимога, «щоб кожен чоловік мав не тільки забезпечені засоби до існування (тобто одяг і житло з теплом і повітрям) та достатній фізичний відпочинок, але щоб він міг користуватися також і дозвіллям для свого духовного вдосконалення» [11].

Таким чином, параметрами в законі розвитку держави (формула (1)) є державні якості, а їх інтегральною характеристикою виступає поняття «блага». При цьому одні й ті ж державні якості відносяться як до поточного, так і до майбутнього стану держави.

З точки зору державного будівництва оперування одними лише параметрами стану держави являє собою самотійну, але дуже обмежену цінність. Цілісне і повне теоретико-методологічне обґрунтування процесів державного будівництва вимагає визначення і дослідження факторів, що впливають на формування державних якостей як основного результату державного будівництва. Раніше було зазначено, що перший концептуальний рівень наповнення основного закону розвитку держави спирається на сутнісне розуміння держави та її невід'ємні атрибути з позицій її природної теорії. Тому далі розглянемо основні моменти сутнісного розуміння держави.

Сутнісне поняття держави – це таке поняття, яке дає самотійну характеристику держави, не прив'язуючи її до ідеології, нації, влади, суспільства, економіки, політики. Тим самим розуміння держави з позицій осмислення її сутності виводить її за рамки миттєвого внутрішнього контексту.

Розуміння держави з позицій осмислення її сутності – це насамперед поворот від визначення держави за допомогою чого-небудь або в зв'язці з чим-небудь. Справа в тому, що розгляд держави за допомогою чого-небудь або в зв'язці з чим-небудь визначає державу лише як знаряддя, спосіб, інструмент або механізм для досягнення якої-небудь або чиеї-небудь мети.

Спираючись на праці античних та інших мислителів давнини, праці видатних представників німецької класичної філософії, найважливішою самотійною характеристикою сутнісного розуміння держави є поняття моральності. Великі мислителі минулого вважали моральність основною рушійною силою духовного і матеріального розвитку, найбільш сумірною з категорій, цементуючою державу.

Саме моральність є цим найважливішим для держави скріплюючим фактором, так як моральність облагороджує ті недоліки в людській природі, які

заважають спільному життю в державі. Ще Н.Макіавеллі зазначав, що моральні начала не абсолютні для людини, а є наслідком і необхідною умовою спільного проживання людей в державі [12, с. 160-161].

Держава, таким чином, виступає як практичне втілення моральних ідей. У цьому контексті моральність подібно праву і релігії виступає як «явище історичне, таке, що обумовлюється потребами гуртожитку» [13, с. 229, 245]. Отже, як історично, так і логічно моральність і держава мають спільне походження, спільні корені.

Розвиток людської цивілізації свідчить про нерозривний зв'язок понять моральності і справедливості. З тих пір, як існує людство, в тій чи іншій формі виникають ідеї справедливої держави [14], і хоча стародавні держави по-різному позначали поняття «справедливість», але по суті давньоєгипетське «ма-ат» відповідало індоарійському «рита», давньогрецькому «дике» і давньокитайському «дао», які визначають заповітний стан держави. Таким чином, справедливість – це природне явище, тому для держави є природною форма, що забезпечує втілення справедливості, звідси – постійні пошуки такої форми [15: I, 1373 b, 1374 a].

У вченні Конфуція держава виникає з сімейних відносин, порядок яких проектується на державу. Тим самим порядок відносин являє собою ще одне формотворне начало, природне для будь-якої держави. Виходячи з цього, держава ґрунтується на підтриманні порядку, що забезпечує постійну гармонію відносин. Ідея порядку ще з найдавніших часів породила уявлення про державу як про стороннє, над-особистісне начало, яке обумовлює можливість «наряду» (старослов'янською – мир, порядок) [16, с. 164-173].

Деталізацією понять моральності, справедливості, порядку в державному бутті є встановлення та дотримання справедливих пропорцій між правами і обов'язками індивідів у державі. Нерозривна єдність прав і обов'язків, встановлення й дотримання оптимальних пропорцій між ними є фундаментальною передумовою збереження цілісності держави.

Виходячи з вищевикладеного, ступінь втілення в реальності таких характеристик сутнісного розуміння держави як моральність, справедливість, порядок, в тому числі дотримання справедливих пропорцій між правами і обов'язками індивідів у державі є чинником першого рівня, що безпосередньо визначає можливість досягнення прийнятного рівня параметрів розвитку держави у вигляді державних якостей.

Очевидно, що порядок і справедливість в державі не можуть встановитися «самі по собі», як не може «сама по собі» встановитися оптимальна пропорція між правами і обов'язками індивідів в державі. Це означає нагальну потребу у здійсненні процесів державного будівництва, націлених на втілення цих базових ідей та принципів. Тому далі коротко розглянемо основні принципи, що лежать в основі державного будівництва.

Одним з базисних принципів державного будівництва є принцип цілісності держави. Як зазначено в [17, с. 248], найістотнішою ознакою людського суспільства є органічна зв'язаність єдності та множинності. При цьому будь-яка впорядкована система як протилежність хаосу, володіє єдністю, а хаос є уособленням множини. Це означає, що в сполученні «єдність-множинність» категорія множинності описує відносини індивідів у суспільстві, як у невпорядкованій, хаотичній структурі, а категорія єдності – цілісність смислів існування держави.

Звідси виникає доктрина співвідношення єдності та множинності: не множинність створює єдність, а навпаки, множинність відбувається з єдності [17, с. 227]. Своєї досконалої організації товариство досягає в єдності держави, як у вищій організації спільного життя. В теоретичній концепції Б. Н. Чичеріна «тетраді» державу визначено як абсолютний союз, який є вище поєднання протилежних початків гуртожитку, особистого і загального [18].

Наслідком доктрини співвідношення єдності та множинності є постулат цілісності держави, згідно з яким держава повинна розглядатися як єдине ціле, цілісний об'єкт, через призму якого сприймаються різні його компоненти. При цьому держава не тотожна сумі її компонентів, і тому вона існує як єдине ціле, або поступово йде в небуття.

Другим важливим принципом державного будівництва є принцип соціальності. Він означає, що існування будь-якої держави обумовлено соціумом, який формує держава, в т. ч. формулюючи запити на якісний рівень створення і порядок розподілу всіх видів благ у державі. Це обумовлено тим, що носієм соціальності є людина. Тому соціальність існує в модальному контексті – як деяке поле, в якому індивіди можуть час від часу вступати у відносини один з одним, об'єднуючись або роз'єднуючись. Причому відносини між людьми формують соціальний тип їх поведінки, що є важливою умовою збереження цілісності держави.

Таким чином, ступінь втілення в реальності принципів, що лежать в основі державного будівництва, таких як принципи цілісності і соціальності держави, є ще одним важливим фактором, що визначає можливість досягнення прийнятного рівня параметрів розвитку держави у вигляді державних якостей. При цьому вплив даного фактору не прямий, а опосередкований. Мається на увазі, що дотримання принципів, які лежать в основі державного будівництва, визначає можливість втілення в реальності основних характеристик сутнісного розуміння держави, таких як моральність, справедливість, порядок. Останні, в свою чергу, безпосередньо визначають можливість досягнення прийнятного рівня параметрів розвитку держави у вигляді державних якостей.

Обґрунтована вище необхідність втілення базових ідей моральності, справедливості, порядку, що лежать в основі сутнісного розуміння держави, а також базисних принципів державного будівництва – цілісності і соціальності – обумовлюють нагальну потребу в такому підході до їх реалізації, який би забезпечував максимальну їх узгодженість та несуперечливість. Цим критеріям гармонії задовольняє тільки композиційний підхід.

Композиційний підхід виходить з того, що цілісність регулюється власними законами організації та рівноваги, яким підпорядковується існування складових її елементів / компонентів. Звідси компоненти визначаються як ланки одного композиційного «ланцюга», розкриваючи суть єдності діяльності та смислу.

Зміст композиційного підходу в державному будівництві полягає в тому, що компонент або елемент держави не повинен розумітися як самостійна і незалежна одиниця. Навпаки, він повинен розумітися як елемент, чий ступені свободи, що залишилися, підпорядковані загальному плану функціонування держави, який скеровується на отримання соціально значущого результату. Будь-який компонент держави як композиції має бути органічною ланкою в багатогранному та варіативному об'єднанні з іншими компонентами однієї і тієї ж композиції.

Виходячи з вищевикладеного сутнісного розуміння держави, елементами, що формують композиційне ціле, є:

- смислові елементи (компоненти), які визначають смислову цілісність держави як форми;
- організаційні елементи (компоненти), які дозволяють упорядкувати будь-яку діяльність у державі шляхом формування організаційної структури.

З позицій природної теорії держави форма держави є первинною по відношенню до її змісту. При цьому з формою держави асоціюються смислові елементи, а зі змістом – організаційні. З цієї точки зору, композиція держави є дворівневою побудовою, де смислові елементи, що складають форму держави, мають апріорний пріоритет над організаційними елементами, що формують змістовний аспект діяльності держави.

Звідси виходить, що композиційний підхід дозволяє виявити і визначити наявність зв'язків всередині та між основними характеристиками сутнісного розуміння держави (моральність, справедливість, порядок) і базисними принципами державного будівництва (цілісності і соціальності). Причому в рамках композиційного підходу потрібно задоволення основної вимоги гармонійності цих зв'язків – тобто їх цілісності, що є запорукою дотримання фундаментальної умови цілісності держави.

Однією з специфічних рис композиційного підходу в державному будівництві є необхідність перевірки дотримання фундаментальної умови цілісності держави на основі дослідження процесів взаємодії її окремих

компонент. Процеси взаємодії смислової і змістовної частин держави в рамках цілого становлять сутність категорії «тектоніка». Опис тектоніки має на меті показати наслідки реалізації всіх можливих варіантів взаємовідносин між смисловими і змістовними елементами композиції держави, розкрити можливі протиріччя і неузгодженість між ними, що дозволяє встановити можливість / неможливість дотримання цілісності композиції держави.

Природнича природа держави обумовлена необхідністю адаптації: всяка дія держави виступає як адаптація до змінених умов середовища.

Необхідність адаптації виникає в тому випадку, якщо відбулося порушення рівноваги відносин між середовищем і державою. Тоді потрібно відновити цю рівновагу. Фактично в державі йде постійний процес підтримання / відновлення рівноваги у формі різних процесів, які, в свою чергу, повинні бути співвіднесені між собою для дотримання умови цілісності держави.

Саме виникнення держави пов'язане з адаптацією: очевидно, що першим результатом об'єднання індивідів у групу було збереження цього об'єднання, його самовідтворюваність. Цілком очевидно, що необхідну стійкість у процесі адаптації до середовища зберегли такі організаційні форми, як сім'я і держава.

Виконані в ХХ ст. видатним біофізиком Н.В.Тимофєєвим-Ресовським експериментальні дослідження показали, що найважливішою умовою виживання спільноти є мінімізація часу її адаптації до зовнішніх впливів [19]. У випадку, якщо швидкість адаптації буде низькою, держава може втратити цілісність, не встигнувши вчасно пристосуватися до того чи іншого впливу, або ж за цей час зміняться самі зовнішні впливи.

Спираючись на вищевикладене, можна констатувати, що поняття тектоніки і адаптивності держави є логічним і динамічним продовженням композиційного підходу, що дозволяє виконати перевірку дотримання основної вимоги гармонійності зв'язків змістової та організаційної компонент держави. Звідси видається можливим сформулювати два наступних фактори, що впливають на результативність застосування композиційного підходу в рамках державного будівництва:

- відсутність негативних наслідків у процесі взаємодії змістової та організаційної компонент держави в рамках тектоніки;
- мінімізація часу адаптації держави до зовнішніх впливів.

Вище ми визначили сутність тектоніки як процесів взаємодії смислової і змістовної частин держави в рамках цілого. У той же час специфіка процесів, що відбуваються всередині держави, показує, що така взаємодія не завжди можлива, тому що смисл може залишитися смислом у потенціалі й не активуватися у вигляді колективної дії.

У будь-якому виді людської діяльності, в тому числі й у державній, що відрізняється підвищеною складністю і комплексністю, завжди присутнє планування діяльності та її реалізація. При цьому, в силу різних обставин плани можуть не здійснитися, або їх реалізація може досить істотно відрізнятись від того, що було заплановано спочатку. До того ж чим складніший вид діяльності, тим більша прірва між планами і їх реальним втіленням.

Саме тому необхідно при визначенні смислової компоненти держави враховувати реалії державного буття, домагаючись максимального «зближення» живої думки з реальною дійсністю. Формулювання смислової компоненти держави зовсім не означає, що ця установка автоматично буде однаково розділятися всіма членами суспільства, зважаючи на неминучість різних трактувань державних смислів індивідами через призму своїх індивідуальних смислів. Ці індивідуальні смисли є нічим іншим, як соціокультурними кодами, єдність яких виступає базовою умовою формування соціальної зв'язності в державі. Ці соціокультурні коди, що лежать в основі можливості досягнення соціальної зв'язності в державі, несуть в собі надособистісні смисли, що формуються культурою і моральністю.

Таким чином, наявність соціальної зв'язності є базовою передумовою наявності взаємозв'язку смислової та організаційної компонент в державі.

Соціальна зв'язність є, по суті, особливим критерієм, мірою впорядкованості відносин у державі. По суті, соціальна зв'язність є тим цементуючим началом, яке надає співобразність та співорганізованість

колективної діяльності в державі. При цьому порушення співобразності та співорганізованості, розлад системи колективної діяльності призводить до соціальних розривів, що мають фатальні наслідки для можливості існування держави через неможливість отримання кінцевого результату державної діяльності, відповідного початковим планам [20].

За Е. Дюркгеймом соціальна система існує як цілісність лише в колективній свідомості, не володіючи при цьому фізичною реальністю [21]. У той же час саме ця свідомість не редукується до феноменів свідомості, що утворюють соціум індивідів, визначаючи собою соціальний простір. Подібні думки висловлював П. Я. Чаадаєв, який визначав, що людська свідомість є носієм соціального начала, так як свідомість і розум індивіда формуються під неминучим впливом колективної свідомості суспільства.

Індивідуальність людини визначає її егоїзм – бажання отримати для себе більше благ. Але отримати більше благ індивід може, лише діючи спільно з іншими людьми – можливості людини обмежені, можливості організованого колективу практично безмежні. Тому індивід змушений миритися з необхідністю підпорядкування соціальним пріоритетам, з певним обмеженням власного егоїзму (свободи), необхідністю дотримання правил гуртожитку – в обмін на розширення простору своїх можливостей в отриманні соціальних благ. В іншому випадку досягнення соціальної зв'язності в державі стає неможливим.

Таким чином, стає зрозумілим, що соціальна зв'язність в державі у вищевикладеному розумінні є основною умовою втілення запроєктованої тектоніки держави, що відбиває взаємодію смислової і змістовної компонент держави. Оскільки відповідно до природничої теорії держави форма держави є первинною по відношенню до її змісту, то процес взаємодії смислової і змістовної компонент держави спочатку має бути запроєктований в ідеальному вигляді і тільки після цього втілений у реальну дійсність. В цьому контексті наявність соціальної зв'язності в державі демонструє можливість відповідності між ідеальним конструктом з державних смислів і змістовними суб'єктивними

трактуваннями цих смислів, а також ступінь однаковості таких суб'єктивних трактувань.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зробити наступні висновки. Про ступінь досягнення ідеального стану держави в її реальному стані можливо судити на основі комплексного параметра (критерію) блага, який розкривається через сукупність державних якостей. Значення державних якостей, і, в сукупності, блага, дозволяють виявити також характер розвитку держави: прогрес у разі поліпшення державних якостей, регрес в разі їх погіршення. При цьому, в силу складності й різноманіття процесів, що відбуваються в державі, розвиток держави в майбутньому має високу ступінь невизначеності і носить імовірнісний характер. Таким чином, закон розвитку держави, як один з найбільш глибинних законів буття, має імовірнісний характер.

Ймовірність прогресу або регресу у справі забезпечення значень державних якостей як параметрів універсального закону розвитку держави обумовлена системою факторів, що має багаторівневий характер їх взаємного впливу. Це означає, що фактори кожного наступного за першим рівнем безпосередньо впливають на фактори вищого рівня. У подібному взаємозв'язку всі фактори утворюють їх багаторівневу ієрархію (див. рис. 1), при цьому причинно-наслідковий зв'язок між чинниками також має імовірнісний характер.

На першому рівні ієрархії факторів знаходиться ступінь втілення сутнісних характеристик держави, таких як моральність, справедливість, порядок. Ступінь їх втілення безпосередньо визначає ймовірність поліпшення державних якостей як сукупного блага і ймовірність наближення до ідеального стану держави. На другому рівні ієрархії факторів знаходиться ступінь втілення основних принципів державного будівництва (цілісності і соціальності). Ступінь їх втілення зумовлює ймовірність втілення факторів першого рівня. На третьому рівні ієрархії факторів знаходиться ступінь взаємної ув'язки (по суті, гармонії) всередині та між сутнісними характеристиками держави (моральність,

справедливість, порядок) та принципами державного будівництва (цілісності і соціальності). Ступінь взаємної ув'язки факторів другого і першого рівня між собою визначає ймовірність втілення факторів другого рівня.

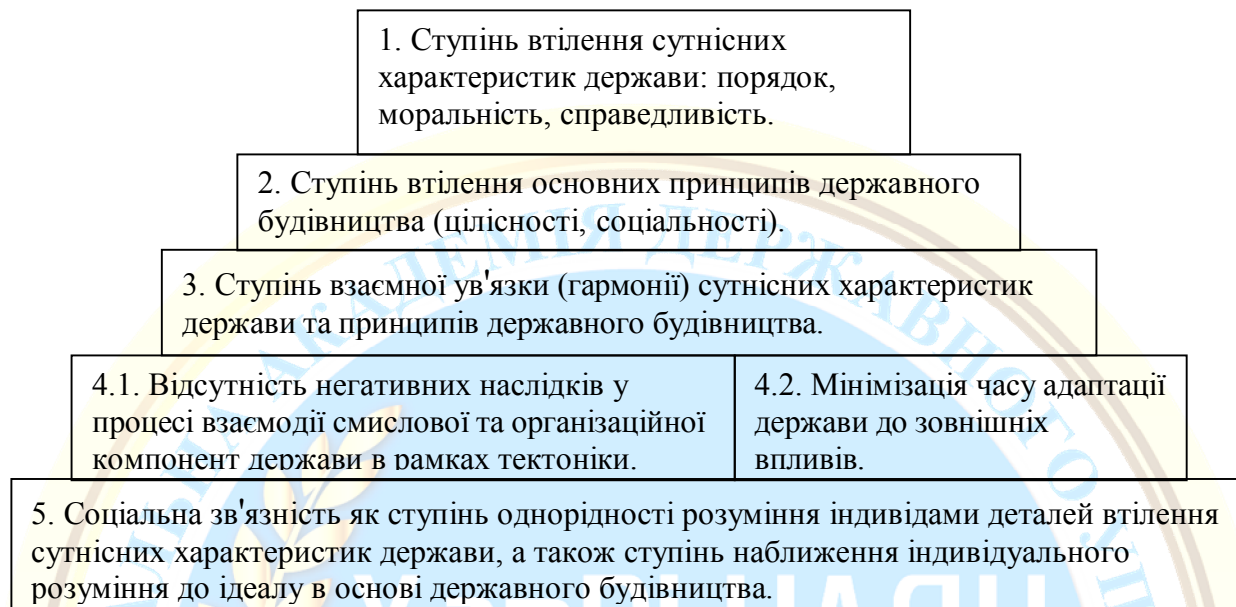

Рис. 1. Багаторівнева ієрархічна система факторів, яка зумовлює ймовірність прогресу (регресу) у забезпеченні державних якостей

На четвертому рівні ієрархії перебуває одночасно два наступних фактори: відсутність негативних наслідків у процесі взаємодії смислової та організаційної компонент держави в рамках тектоніки, а також мінімізація часу адаптації держави до зовнішніх впливів. Зазначені чинники обумовлюють ймовірність досягнення гармонії на попередньому, третьому рівні ієрархії факторів. При цьому, відповідно до поняття композиції та принципу цілісності, гармонія як ступінь взаємної ув'язки факторів жодною мірою не тотожна сумі зв'язків між факторами. Принцип цілісності передбачає, що цілісне бачення такого комплексного, складного об'єкта як держава, не може бути отримано шляхом підсумовування її елементів і взаємозв'язків між ними. Відмінність цілісного бачення полягає в урахуванні можливих суперечностей та розбіжностей, що виникають між різними елементами та їх взаємозв'язками. У той же час, сукупність взаємозв'язків між елементами, наприклад, що виникають у

результаті взаємодії смислової та організаційної компонент держави в рамках тектоніки, утворює індивідуальний рівень наповнення змістом закону розвитку держави. І в цьому полягає їхня самостійна цінність.

На останньому, п'ятому рівні ієрархії факторів знаходиться соціальна зв'язність, що представляє собою, по суті, ступінь однорідності розуміння індивідами деталей втілення сутнісних характеристик держави, які є чинниками першого рівня в законі розвитку держави, а також ступінь наближення індивідуального розуміння до ідеалу, що закладають в основу державного будівництва. Соціальна зв'язність безпосередньо впливає на ймовірність реалізації чинників попереднього, четвертого рівня: відсутність негативних проявів у тектоніці держави і мінімальні терміни її адаптації до зовнішніх впливів. Варіація розуміння індивідами деталей втілення сутнісних характеристик держави формує індивідуальний рівень наповнення змістом закону розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. – Київ: Основи, 2000. 355 с.
2. Аристотель. Афинская полития. *Сочинения*. Калининград: ФГУИПП “Янтар. сказ”, 2002. 544 с.
3. Руссо Ж.-Ж. Рассуждение о происхождении и основаниях неравенства между людьми. *Об общественном договоре. Трактаты*: пер. с фр. Москва: КАНОН-пресс; Кучково поле, 1998. 416 с.
4. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права. *Об общественном договоре. Трактаты*: пер. с фр. Москва: КАНОН-пресс; Кучково поле, 1998. 416 с.
5. Гегель Г. Философия духа. *Энциклопедия философских наук*: в 3 т. Т. 3. Москва: Мысль, 1977. 471 с.
6. Кант И. Критика чистого разума / пер. с нем. Н. Лосского сверен и отредактирован Ц. Г. Арзаканяном и М. И. Иткиным; прим. Ц. Г. Арзаканяна. Москва: Эксмо, 2009. 736 с.
7. Ясаи, Энтони де. Государство / пер. с англ. Г. Покатовича; под ред. Ю. Кузнецова. Москва: ИРИСЭН, 2008. 410 с.
8. Кревельд, Мартин ван. Расцвет и упадок государства / пер. с англ. под ред. Ю. Кузнецова и А. Макеева. Москва: ИРИСЭН, 2006. 544 с.
9. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2005. 576 с.
10. Аристотель. Политика. *Наука об управлении государством*. Москва: Эксмо ; Санкт-Петербург: Terra Fantastica, 2003. 864 с.
11. Соловьев В. С. Оправдание добра. *Сочинения*: в 2 т. 2-е изд. Москва: Мысль, 1990.– Т. 1. С. 407–426.
12. Макиавелли Н. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. *Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия*. Ростов н/Д: Феникс. 576 с.
13. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. 4-е изд. Москва: Политиздат, 1981. 445 с.

14. Reiner E. The Babylonian Furstenspiegel in Practice. *Societies and Languages of the Ancient Near East (Studies in Honour of I.M. Diakonoff)*. Warminster, 1982. P. 319–326.
15. Аристотель. Риторика. *Античные риторики* / под ред. А. А. Тахо-Годи. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1978. 352 с.
16. Соловьёв С. М. Чтения и рассказы по истории России. Москва: Правда, 1990. 768 с.
17. Шмаков В. Закон синархии и учение о двойственной иерархии монад и множеств. Киев: София, Ltd., 1994. 320 с.
18. Чичерин Б. Н. Курс государственной науки: в 3 т. Ч. 1: Общее государственное право. Москва: Типография т-ва И. Н. Кушнерев и К., 1894 ; Ч. 2: Социология. Москва: Типография т-ва И. Н. Кушнерев и К., 1896 ; Ч. 3: Политика. Москва: Типография т-ва И. Н. Кушнерев и К., 1898.
19. Шноль С. Э. О полной детерминированности биологических эволюционных траекторий или о предельном совершенстве, достигаемом в ходе естественного отбора за реально малые длительности времени. *Онтогенез. Эволюция. Биосфера*: сб. науч. тр. Москва: Наука, 1989. С. 76–84.
20. Бутирська Т. О. Державне будівництво : стан, суперечності, перспективи розвитку в Україні: монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2007. 484 с.
21. Дюркгейм Э. Социология: её предмет, метод, предназначение. Москва: Канон, 1995. 348 с.

Butyrskaya T. O. Factors and parameters of the universal law of development of the state.

The law of a state development in expanded version is formulated in the article; it includes formulation of the purpose of a state development as the striving to achieve the ideal condition of a state, as well as parameters, which allow to judge about the extent of this ideal achieving. The list of these parameters consists of qualitative features of the existence in a state, which totally cause prosperity of a state. The most significant and fundamental part of the law of a state development concerns reflecting multilevel hierarchical system of factors, which influence on the probability of achieving qualitative features of the existence in a state and the integral prosperity, in this system factors of each next level directly influence on factors of the upper level.

Key words: a state, the law of development, condition, parameters, qualitative features of the existence, the integral prosperity, hierarchical system of factors.

Надійшла до редколегії 03.07.2017 р.